

ZUTPHEN

Mo **NUM** mentaal

*Nieuwsbrief monumentenzorg,
archeologie en bouwhistorie in de gemeente Zutphen*

- ▶▶▶ Het Oye te Zutphen.
- ▶▶▶ Jaarverslag archeologische projecten
- ▶▶▶ Bijna 600 jaar huisvuil achter de Sprongstraat

April 2008, nr. 16

Het Oye te Zutphen. Van horig goe

Huis Het Oye spreekt al decennia lang tot de verbeelding van de inwoners van Zutphen en Warnsveld. Niet openbaar toegankelijk, slechts op afstand te zien en bovendien geleidelijk omsloten door hoog opgaande bomen en struikgewas maken dat de plek als mysterieus en spannend wordt beleefd. De buitenplaats is sinds 1970 in eigendom van de gemeente Zutphen¹ en tot voor kort bewoond geweest door de zusters Berendsen, die er in 1957 zijn komen wonen². Naar aanleiding van het vertrek van de zusters kon het pand door ondergetekende bezocht worden³.

LIGGING

Het Oye, adres Ooijerweg 7 te Zutphen, maakt deel uit van een gelijknamig landgoed dat ten zuidoosten van Zutphen is gelegen op het oostelijke puntje van de enk Oysham of Ovesthamme⁴ en daarom wat hoger gelegen dan de directe omgeving. De uitkomsten van het archeologisch onderzoek tussen 1990 en 1995 ter plaatse van de bouwactiviteiten rondom het overgebleven landgoed gaven aan dat zeker al rond het begin van de jaartelling bewoning plaatsvond. Mede daarom is het huidige Oye een belangrijke archeologische vindplaats.

Bij de aanleg van de Den Elterweg, eind jaren zestig van de 20^e eeuw, is de enk doorsne-

den. Op het westelijke deel van de enk is het gelijknamige sportcomplex en het natuur- en archeologisch educatiecentrum De Kaardebol gesitueerd. Als gevolg van de nieuwbouw van het wijkdeel Ooyerhoek als onderdeel van de Vinex-bouwwijk Leesten, is een groot deel van het landgoed bebouwd. De huidige Ooijerweg is het laatste restant van de onverharde weg die vóór 1991 uitkwam op de Ooijerhoekseweg bij de nog bestaande kastanjeboom van het gesloopte erve 't Brinke.

HISTORIE

Het Oye maakte samen met nog 13 hoven en het bijbehorende land, vermoedelijk reeds vanaf de stichting van het kapittel van

Sint-Walburgis in de 11^e eeuw deel uit van de bezittingen van dit kapittel en dan in het bijzonder tot dat van de proostdij. Het dan nog horige goed wordt in het midden van de 14^e eeuw bebouwd door Lambert ter Oye, die in 1376 afstand doet van het goed Ter Oye, gelegen in Emme. Het wordt dan omgezet in een tijnsgoed. Een op het goed werkende en wonende boerenfamilie hoefde geen horige diensten meer te verrichten, maar men kon als vrije boeren het land gebruiken tegen een afgesproken pacht (tijns of tiende). Het blijft echter in het bezit van het kapittel totdat na de reformatie de Staten van het Kwartier van Zutphen het goed gaan beheren.

▲ De in 1706 door burgemeester Sloet gekochte havezathe Het Oye op een tekening van F. Berkhuis uit 1720.

Overgenomen uit Harenberg 2003, 117

▲ De tuinzijde van het huis.

1. Jeroen Krijnen – gemeente Zutphen

▲ Situatie van het landgoed en huis Het Oye in 2007. In grijs de begrenzing van het landgoed met daarin in zwart aangegeven de positie van het landhuis. Eveneens in zwart aangegeven de gereconstrueerde Ooijerhoekseweg en Ooijerweg zoals deze globaal tot 1991 functioneerden. Ter plaatse van de cirkel de nog bestaande kastanje op de kop van de kruising van deze twee wegen.

d buiten tot buitenplaats binnen.

Uiteindelijk wordt Het Oye in 1706 verworven door de Zutphense burgemeester A. Sloet van de Westenberg, die het door aankoop van omliggende gronden uitbouwt tot een landgoed. Daartoe worden, na een lang proces tussen 1737 en 1751, ook gronden van het Bornhof verworven⁵. Het aldus ontstane landgoed wordt door Sloet omgevormd tot een parkachtige aanleg met een assenstelsel met rechte lanen, aan weerszijden beplant met bomen. Deze situatie is afgebeeld op de Hottingeratlas en gekarteerd tussen 1773 en 1783⁶. Het huis zoals de familie Sloet het aankocht, is bekend van een tekening van F. Berkhuis uit 1720. Het is vermoedelijk dit huis dat aan het begin van de 19e eeuw

wordt afgebroken, want in 1811 wordt in een verkoopakte gemeld dat het buitengoed het Oye is gesloopt en dat de opstallen bestaan uit een nieuw gebouwde achtkantige thee-koepel, twee bouwhuizen en een duiventil. Deze situatie is vermoedelijk ook afgebeeld op de kadastrale minuut van 1832. Het huidige huis bestond toen nog niet⁷. Wat opvalt is dat, in vergelijking met de Hottingerkaart, de formele tuinaanleg moeilijk of slechts gedeeltelijk te herkennen valt. Wellicht is in de tussenliggende periode de formele opzet verlaten. Het is echter ook mogelijk dat de toenmalige tuinaanleg geen relatie had met de gekarteerde kadastrale grenzen en daarom deels niet in het kaartbeeld van 1832 herkenbaar is. Het huidige landhuis is met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid in 1868 of het voorjaar van 1869 gebouwd in opdracht van Mr. Frans Gerrit Nieuwenhuys⁸. Het jaar waarin dat gebeurde blijkt uit een kadastrale veldkaart waarop perceelwijzigingen worden verwerkt. Een goede 25 jaar later, in 1893, wordt het zuidelijke bouwhuis gesloopt. Op de kadastrale hulpkaart die door de landmeter wordt gebruikt om de feitelijke wijzigingen aan te geven, is een kruis gezet door dat bouwhuis. Het landgoed wordt in 1908 geveild en gekocht door de provisoren van de Stichting Het Bornhof die in 1910 een kadastrale correctie laten uitvoeren. Op de toen opgestelde veldkaart is nog goed de plaats van het gesloopte zuidelijke bouwhuis te zien.

EEN BESCHRIJVING VAN HET HUIS

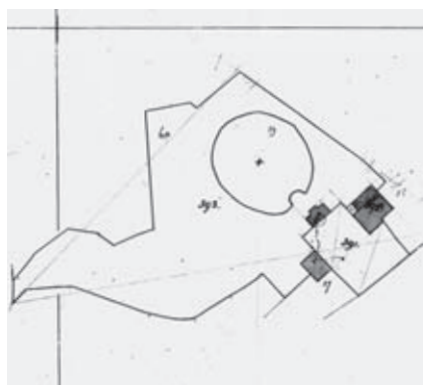
Toen Het Oye in 1868-1869 is gebouwd, gebeurde dat "aus einem Guß". Het is in één keer, zonder tussenposen gebouwd. Uit de plattegronden en kapconstructie zijn bovendien geen onregelmatigheden op te maken, die op oudere bouwfases wijzen of sporen vertonen van de gesloopte achtkantige thee-koepel, dan wel van de laat-middeleeuwse havezathe. Het witgepleisterde huis heeft een symmetrische plattegrond, waarbij aan de zijde van de Den Elterweg de plattegrond een meter naar voren komt. Hiermee wordt gedeeltelijk het verlies aan leefruimte gecompenseerd als gevolg van de hal en het trapenhuis erachter.

▲ Detail uit de Hottingeratlas met binnen het kader huis Het Oye.

▲ Detail uit de kadastrale minuutplan van 1832 met dicht op één de restanten van het lanenstelsel dat op de Hottingerkaart zo duidelijk is aangegeven. Met grotere tussenruimten aangegeven de niet gekarteerde, maar wel vermoedde lanen.

▲ Veldkaart uit het kadastrale dienstjaar 1869, waarop als kadastrale wijziging het net nieuw gebouwde landhuis is weergegeven. Duidelijk blijkt de ruimtelijke samenhang met de beide bouwhuizen tot een cour. Het noordelijke bouwhuis is reeds in gebruik als boerderij.

▲ De hulpkaart uit 1893, waarop een kruis is gezet door het zuidelijke bouwhuis, laat bovendien de samenhang zien met het restant van de lanenstructuur en met de visvijver recht voor de cour.

Kadastraal Archief Gelderland – Arnhem

▲ Kadastrale veldkaart uit dienstjaar 1911 (slaat op 1910) met wijzigingen door Het Bornhof.

Kadastraal Archief Gelderland – Arnhem

Opvallend in het exterieur zijn de geprofileerde studlijsten rondom de vensters en deuren, kenmerkend voor gepleisterde gevels uit het derde kwart van de 19de eeuw. Verder opmerkelijk zijn de kleine achtkantige vensters tussen de middelste en rechter vensterassen ter plaatse van het trappenhuis. Om de symmetrie in de gevel geen geweld aan te doen zijn bij de bouw van het huis aan de linkerzijde gelijkvormige schijnvensters toegevoegd.

De indeling en inrichting van het huis stamt nog vrijwel geheel uit de bouwtijd. Zo heeft

het huis onder het rechterdeel een kelder uit het bouwjaar 1868-69, maar die door het gemetselde tongewelf aanmerkelijk ouder overkomt. Het feit dat slechts een deel van het huis onderkelderd is, is niet ongevoen en waarschijnlijk door pragmatische gronden ingegeven, de kelderplattegrond hoefde bij de bouw niet groter. Op de begane grond is centraal de vestibule gesitueerd, met marmeren tegels en een fraai stucplafond, waar de paneeldeuren van de aangrenzende vertrekken op uitkomen. Vanuit de vestibule draait de trap sierlijk naar de eerste verdieping en zolder omhoog. Zeer

bijzonder is de keuken van het huis, die nog is voorzien van de oorspronkelijke indeling en inventaris, zoals een schouw en een waterpomp met waterreservoir. Het waterreservoir is bovendien in het bezit van messing kranen waaruit het water in een hardstenen gootsteen kan stromen. Net als de eerste verdieping met paneeldeuren en stucplafonds nog geheel uit de bouwtijd dateert, is dat op zolder het geval voor de kapconstructie. Deze vertoont aan de binnenzijde diverse beschadigingen door granaatscherven als gevolg van de hevige gevechten in deze omgeving begin april 1945.

▲ **Omgeving van het Oye (links op foto) gefotografeerd vanuit een geallieerd verkenningsvliegtuig op 7 april 1945 met geheel rechts Leesten. Duidelijk is nog de vijver voor de cour van het landhuis te zien. De bij de buitenplaats behorende grond werd aan de oostzijde door een restant van een beek begrensd.** Foto collectie Stedelijke Musea – gemeente Zutphen

▲ **Plattegronden van het huis. Begane grond boven.** Collectie bouwtekeningen Sector Ruimte – afdeling Bouwen, Monumenten en Archeologie Gemeente Zutphen

▲ **Situatie van Het Oye begin jaren '90 van de 20ste eeuw. De eerste nieuwbouw in de Ooyerhoek is reeds gekarteerd, de rondweg nog niet doorgetrokken.** Detail uit Grote Provincieatlas Gelderland Achterhoek, Groningen 1996

▲ **Ligging van Het Oye ten opzichte van Zutphen en Warnsveld omstreeks 1887.** Detail uit de Herziane kaart voor de rivieren Boven-Rijn, Waal, Nederrijn en IJssel, etc (1887), Provinciaal Archief Gelderland – Arnhem- kaartenarchief Rijkswaterstaat

▲ **De gevel van het landhuis aan de oprijt- of courzijde.**

Sinds de bouw zijn slechts in het interieur op detailniveau wijzigingen doorgevoerd, het meest drastisch is het vervangen van één der stucplafonds op de begane grond geweest (links in de salon) en de inbouw van een badkamer in de bijkeuken. Het gaaf bewaard gebleven uiterlijk en interieur maakt dat het huis momenteel tot één van de beste voorbeelden mag gelden van een woning voor de goeude burgerij uit het derde kwart van de 19de eeuw, in ieder geval binnen de gemeentegrenzen van Zutphen en mogelijk ook daarbuiten.

Op het erf is in het verleden wat meer gebeurd. Een ingrijpende wijziging is de sloop geweest in 1977 van de boerderij het Oye, die noordelijk van het buitenhuis heeft gestaan en die in een eerder stadium één van de twee bouwhuizen van de oude havezathe is geweest. Het zuidelijke bouwhuis was al eerder, in 1893, gesloopt.

CONCLUSIE

De huidige buitenplaats Het Oye is gelegen op een grondstuk dat als restant gezien mag worden van een landgoed waarvan de opgetekende historie teruggaat tot zeker in de 14^e eeuw en dat zeer waarschijnlijk vanaf ca. 1100 deel heeft uitgemaakt van het bezit van het kapittel van Sint Walburgis. Ten tijde van het eigendom van de familie Sloet in de 18^e eeuw besloeg dit landgoed een omvangrijk areaal en werd het ingericht als buitenplaats. Het open en onbebouwde karakter van het

landgoed is met de aanleg van de provinciale Den Elterweg en de vanaf 1991 oprukkende bebouwing deels teniet gedaan, maar het grondstuk dat nu rest is voldoende om Het Oye nog duidelijk herkenbaar als buitenplaats te kunnen kenschetsen. Wellicht dat in de toekomst het gesloten karakter wat meer plaatsmaakt voor een deels gereconstrueerde parkachtige aanleg met statige door bomen geflankeerde assen. De tijd zal het leren.

LITERATUUR

Groothedde, M., Leesten en Eme. *Archeologisch en historisch onderzoek naar verdwenen buurschappen bij Zutphen*, Zutphen 1996
 Harenberg, Jan, *Geneugten van het Buitenleven. Landhuizen in Oost-Gelderland*, Alphen a/d Rijn 2003
 Versfelt, H.J., *De Hottingeratlas van Noord- en Oost-Nederland 1773-1794*, Groningen 2003

BRONNEN

Regionaal Archief Zutphen, *collectie THA Warnsveld*
 Idem, *collectie bouwtekeningen Openbare Werken Zutphen 1971-1989*
 Kadastraal Archief Gelderland - Arnhem, stukken gemeente Warnsveld, sectie H

▲ Engelse trap met open schalmgat. De kleine achzijdige vensters zorgen voor daglicht.

Foto Jeroen Krijnen – gemeente Zutphen

¹ Harenberg 2003, 123

² Verhuisdatum 17 maart 1957, mond. mededeling fam. Berendsen

³ Als gevolg van het vertrek van de familie wordt door de gemeente Zutphen nagedacht over een nieuwe bestemming voor het landgoed. Met de bedoeling meer zicht te hebben op de cultuurhistorische waarde van huis en goed, is het geheel in opdracht van het College van B&W door de auteur bezocht. Dit artikel is een bewerking van het rapport dat naar aanleiding van dat bezoek tot stand kwam. Het landhuis heeft de status van rijksmonument.

⁴ Mondelinge mededeling Michel Groothedde

⁵ Hermans, Richard, Goederenbezit in Eme tussen 1200 en 1600, in: Groothedde, M., Leesten en Eme. *Archeologisch en historisch onderzoek naar verdwenen buurschappen bij Zutphen*, Zutphen 1996, 136-149

⁶ Versfelt, H.J., *De Hottingeratlas van Noord- en Oost-Nederland 1773-1794*, Groningen 2003, 48-50, kaartblad 73

⁷ Jan Harenberg suggereert dat het tegenwoordige huis op de minuut van 1832 reeds voorkomt. Dit is gelet op de kadastrale gegevens onwaarschijnlijk., Harenberg 2003, 117-124

⁸ Harenbeerg 2003, 122-123

Foto Jeroen Krijnen - gemeente Zutphen

▲ De kelder richting de noordoostelijke zijgevel.

Foto Jeroen Krijnen – gemeente Zutphen

▲ De hal met marmeren tegels en gesneden trappaal.

Foto Jeroen Krijnen – gemeente Zutphen

▲ Schouw met gestucte schouwboezem op de eerste verdieping.

Foto Jeroen Krijnen – gemeente Zutphen

▲ Grenen dekbalkgebint op zolder met dakbeschot uit de bouwtijd.

Foto Jeroen Krijnen – gemeente Zutphen

▲ Boerderij Het Oye in 1947, gezien vanaf de huidige Ooijerweg. Duidelijk is de knik waarneembaar waar de deel tegen het oudere bouwhuis is gezet. Het landhuis gaat verscholen achter de boerderij.

Foto Regionaal Archief Zutphen, collectie THA Warnsveld, 328

▲ De hardstenen gootsteen in de keuken met messingen kranen en pompzwengels.

Foto Jeroen Krijnen – gemeente Zutphen

▲ Het Oye rond 1955 met schuin achter het huis het in 1977 gesloopte noordelijke bouwhuis annex boerderij. De bomen op de voorgrond zijn het mogelijke restant van de 18e-eeuwse lanenstructuur.

Foto familie Berendsen

Jaarverslag van de archeologische projecten in de gemeente Zutphen over 2007

Het jaar 2007 is weer een zeer druk jaar geweest. De vruchten van Malta en de wetgeving worden in toenemende mate geplukt.

Op de achterzijde van de Archeobrief van voorjaar 2007 prijkte een kaartje van de in Nederland in 2006 uitgevoerde en in Archis aangemelde opgravingen. Toen al was het clustertje van zeven 'scepjes' (opgravingen) in Zutphen de grootste van het land. Dit jaar deden we er nog een scepje bovenop met in totaal elf opgravingen!

Twee daarvan werden in de gemeente Doesburg uitgevoerd en negen in Zutphen. Sinds dit jaar hebben we een structurele samenwerkingsovereenkomst met Doesburg op het gebied van beleid en uitvoering.

In deze stad troffen we ook een enthousiaste groep vrijwilligers aan.

Van de elf opgravingen zijn er inmiddels al negen gepubliceerd in onze reeks Zutphense Archeologische Publicaties (ZAP). Al deze onderzoeken, en niet te vergeten ook de uitwerking ervan, kon niet zo voortvarend ter hand worden genomen zonder de inzet van vrijwilligers, waaronder diverse AWN-leden.

Hieronder volgt het verslag van de in Zutphen uitgevoerde opgravingen. De uitvoerige publicaties ervan zijn bij ons altijd te bestellen. Dit gaat het eenvoudigst via de email: archeologie@zutphen.nl

VAALTSTRAAT 4 (FEBRUARI)

In dit 14^e-eeuwse huis werd de begane grondvloer verlaagd ten behoeve van een split-level broodjeszaak. Hierbij werd ook een

forse beerkelder 'afgetopt'. Besloten werd de beerput voor wat betreft de bedreigde helft tot op de bodem te onderzoeken. Een gecombineerd archeologisch/bouwhistorisch onderzoeksverslag treft u elders in dit nummer aan.

BIESHORSTLAAN (MAART)

Op deze hoge en langgerekte kamp wordt een nieuw landgoed ontwikkeld. Door middel

▲ Ligging van de onderzochte kamp aan de Bieshorstlaan.

▲ De aanleg van de proefsleuven op de kamp aan de Bieshorstlaan.

van proefsleuven werd onderzocht of er sporen van bewoning te vinden waren. Er werden geen sporen gevonden maar wel werd uit de profielen duidelijk dat deze kamp in de late 15e eeuw is ontgonnen vanuit een van de naburige boerderijen van het Sint Walburgiskapittel. Overigens deden enkele oudere scherven vermoeden dat er al vanaf de karolingische tijd bewoning in de directe omgeving moet zijn geweest.

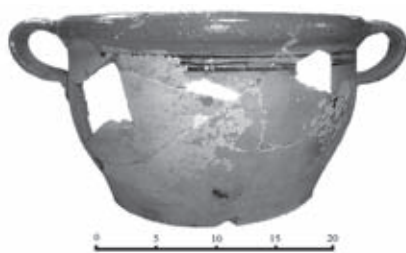

▲ **De Martinuskerk te Warnsveld door J. de Beyer. Let op de herberg? rechts op de voorgrond en de vervallen kerkhofmuur. Beide zaken zijn bij het onderzoek aangetroffen.**

Bert Fermin en Michel Groothedde 2007: Een laat-middeleeuwse kamponginning aan de Bieshorstlaan. Rapportage van het proefsleuvenonderzoek op het terrein van een nieuw landgoed. Zutphense Archeologische Publicaties 29

WARNSVELD KERKPLEIN (MAART)

In het kader van de geplande aanleg van nieuwe riolen en infiltratieputten werd rond de 11^e-eeuwse Martinuskerk van Warnsveld een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd. Het doel was om vast te stellen hoe gaaf het kerkhof aanwezig is en waar de begrenzingen ervan gezocht moeten worden. Er zouden voorstellen gedaan moeten worden voor de archeologische verantwoorde locaties voor de infiltratieputten. Het kerkhof, dat van de 11^e eeuw tot 1830 in gebruik is geweest, bleek zeer gaaf te zijn. De skeletten werden vanaf 30 cm (noordzijde) tot 70 cm (zuidzijde) onder de bestrating aangetroffen en ongemoeid gelaten. Ook de kerkhofmuring werd aan de oostzijde aangetroffen. Buiten het kerkhof werden sporen gevonden van huizen die op het plein rond de kerk hebben gestaan, waaronder een 15^e- of 16^e-eeuws huis, een 17^e- of vroeg 18^e-eeuwse herberg (afgebeeld door Jan de Beyer in 1743) en de dorpschool. In een sleuf ten oosten van de kerk werd vastgesteld dat de bewoning tot de

▲ **Grote kachelpan van het kerkplein te Warnsveld. De pan is nooit op 'het fornuis gebruikt.**

10^e of 11^e eeuw teruggaat. Tot slot werden enkele afvalkuilen en lagen gevonden met veel vondsten uit de tweede helft van de 19^e eeuw. De infiltratieputten komen nu in de (reeds door riolen verstoorde) Bonendaal.

Bert Fermin 2007: Een rondje om de Warnsveldse kerk. Archeologisch proefsleuvenonderzoek op het Kerkplein te Warnsveld. Zutphense Archeologische publicaties 30

LAARPOORT EN BERKELSINGEL (APRIL - MEI)

Tijdens een intensieve begeleiding van de aanleg van een nieuw riool in de Berkelsingel werden de resten gevonden de Buiten Laarpoort. Deze oostelijke stadspoort aan het einde van de Laarstraat werd omstreeks 1390 gebouwd. De poort was een vierkant poorthuis met een spitsboogvormige doorgang en het had een tentdak. De poort is in 1878 gesloopt. Vlak voor die tijd was er nog een gemetseld gemeentelijk riool door de poort aangebracht. De poort sloot aan de noordzijde aan op een stadsmuur die tot enkele tientallen meters te vervolgen was. Daarna ging de onvoltooide muur (met vertanding) over

▲ **het onderzoek naar de fundering van de Buiten Laarpoort op de kruising met de graaf Ottosingel.**

in een aarden wal. Deze wal boog wederom na enkele tientallen meters af in westelijke richting. De huidige Berkelsingel ligt dan ook precies op het trace van de wal en bijbehorende gracht. Ook tegen de buitenzijde van de stadsmuur bij de Laarpoort lag een aarden wal. De situatie is goed te volgen op de oude stadsplattegronden uit de 16^e t/m 19^e eeuw. Alhoewel er mogelijk al in de 13^e of 14^e eeuw sprake moet zijn geweest van een omwalling (de stadswijk Spitaalstad is toen ontstaan) is er van die oudste fase niets waargenomen. Het riool werd in de binnenbocht van de wal aangelegd en zodoende werd vooral de 16^e-eeuwse verdikking van de wal aangetroffen. Het is ook mogelijk dat de wal in de jaren 60 van de 16^e-eeuw als nieuwe wal is aangelegd. Landmeter Jacob van Deventer tekent in 1562 hier opvallend genoeg geen wal en de aangetroffen stadsmuur is onvoltooid gebleven. Het zou dus goed kunnen dat de wal het haastige resultaat is van de oorlogsdreiging na het uitbreken van de opstand in 1568. In 1572 is de wal wel getekend door Hogenberg (gepubliceerd in 1588).

Bert Fermin en Michel Groothedde 2007: De Buiten Laarpoort. Archeologisch onderzoek aan de Buiten Laarpoort en de 16^e-eeuwse vestingwal aan de Berkelsingel in Zutphen. Zutphense Archeologische Publicaties 31

ZAADMARKT 91 (JUNI)

Dit is ongetwijfeld de meest complexe opgraving van 2007. Dat komt vooral omdat in vijf kleine en verspreide werkputten op een groot stadspceel inzicht moest worden verkregen in de complexe stadsontwikkeling ter plaatse. Zaadmarkt 91 is een groot stadspand (9 vensterassen breed!) dat in 1770 werd opgetrokken uit de resten van vier middeleeuwse huizen. Er woonden vanaf de late middeleeuwen zeer vermogende lieden. Aan het eind van de 19^e eeuw werd het pand verbouwd tot Grand Hotel du Soleil. In 1935 werd het een overheidskantoor (belasting, kadaster,

▲ **Zaadmarkt 91, Grand Hotel du Soleil op een Ansicht omstreeks 1915**

▲ reconstructie van het oude rivierduinlandschap onder de binnenstad met daarop de ligging van de presedelijke verdedigingswerken en stratenpatroon.

kinderbescherming). Nu wordt het pand verbouwd tot een luxe appartementencomplex. De vijf werkputten werden op bedreigde locaties aangelegd. In grote lijnen, en enigszins vereenvoudigd, kwam het volgende beeld naar voren. Afgezien van oudere bewoningsporen vanaf (wederom) het mesolithicum, begon de verstedelijking hier in de 12^e eeuw. Op de karolingische omgrachting onder de Zaadmarkt sloot een 12^e-eeuwse gracht aan van een noordelijke stadsuitbreiding. Deze gracht werd onder het zuidwestelijke deel van Zaadmarkt 91 aangetroffen en volgde het trace van de Bernhardsteeg (naast Zaadmarkt 91), Schupstoel, Oude wand en Rozengracht. Van de bijbehorende wal werd in een lange profielseuf haaks op de Bernhardsteeg vrijwel niets teruggevonden. De wal blijkt kort na 1200 in zijn geheel weer in de gracht te zijn teruggeschoven. Dit hing samen met de stadsrechtverlening in 1191-96 en de daaropvolgende groei van de stad. Er zijn voorzichtige aanwijzingen voor tufstenen torens in dit walgedeelte maar de te verwachten locaties vielen buiten de scope van dit onderzoek. Na de slechting van de wal en demping van de gracht werden al snel huispercelen uitgegeven aan de Bernhardsteeg, mogelijk aan de Zaadmarkt en aan een verdwenen straat parallel aan de Bernhardsteeg. Uit de dicht-

▲ Zaadmarkt 91: het onderzoeken van de stratigrafie van de lemen vloeren uit de 13^e en 14^e eeuw.

heid van de huisresten (waarvan vooral lemen vloeren werden aangetroffen) blijkt dat de bebouwing erg dicht was in de snel groeiende stad. De huispercelen maten ca. 5 meter breedte en in een geval kon een complete huislengte worden vastgesteld: 9,4 meter. De verstening zette kort na 1300 in met Bernhardsteeg 3 dat nog bouwhistorisch veel resten uit de bouwtijd vertoont. Er zijn geen aanwijzingen gevonden voor stadsbranden, zoals elders in de stad, en het versteningsproces ter plaatse van Zaadmarkt 91 met in elk geval 8 huizen nam ruim 100 jaar in beslag.

▲ De funderingen van de 19^e-eeuwse sloppengangen tijdens de opgraving vanaf het balkon van het overliggende pand

Zo bestond het oorspronkelijke hoekperceel aan de Zaadmarkt-Bernardsteeg uit twee houten huispercelen die in de loop van de 14^e eeuw versteenden, elk met een eigen kelder. In de late 15^e eeuw werden beide panden verenigd en verbouwd. De laat-middeleeuwse zijgevel van Zaadmarkt 91 dateert van deze verbouwing. Er volgden verbouwingen in 1770 en 1815 (tot koetshuis) en in 1890 werd dit lage hoekperceel verhoogd en verenigd met de imposante gevel uit 1770 van het hoofdhuus.

Bert Fermin en Michel Groothedde 2007: Grachten en panden aan de Zaadmarkt. Archeologisch onderzoek in het Grand Hotel du Soleil, Zaadmarkt 91 te Zutphen. Zutphense Archeologische Publicaties 32

LIEVENHEERSTEEG – WANNE (JULI - AUGUSTUS)

Op deze bouwlocatie van 550 m² ten noorden van de Spitaalstraat is na de sloop van de 19^e- en 20ste-eeuwse bebouwing archeologisch onderzoek verricht. De Lievenheersteeg maakte deel uit van de 19^e-eeuwse volkswijk Polsbroek. Hoe de stadsontwikkeling zich heeft voltrokken in de laatste middeleeuwse stadsuitbreiding Spitaalstad is relatief onbekend. Vandaar dat de aandacht mede hierop gericht was. Tevens waren er veel vragen met betrekking tot de ontwikkeling van de volksbuurt. De archeologische gegevens leverden in combinatie met de historische gegevens en kadastraal kaartmateriaal een scherp beeld op van de ontwikkeling van en het leven in een van de armoedigste buurten van Zutphen. Alhoewel de Lievenheersteeg in de 15^e eeuw reeds bestond, stonden er geen huizen of schuren aan de straat. Het terrein ter plaatse was laag, zompig en zeer kwelgevoelig.

▲ Alle-sporenkaart van het eerste onderzoeksvlak in de Lievenheersteeg waarop voor de 19^e-eeuwse bebouwing te zien is.

▲ **Lievenheersteeg: afval van een benen knopenmaker aan de Spitaalstraat. In het midden is een benen knoop te zien.**

▲ **Coehoorsingel 3: ligging van het onderzoek op de vestingwal van de Linie (lunetten) van Coehoorn op een uitsnede uit de kaart van Hottinger (1783).**

▲ **Coehoorsingel 3: onderzoek in de proefsleuf door de wal**

Pas na ophogingen in de late 17^e en 18^e eeuw werd het terrein geschikt voor bewoning. Tot het begin van de 19^e eeuw bestond het terrein uit vier achtererven van huizen aan de Spitaalstraat. Het afval representeert dat van een ambachtelijke middenklasse. Op een van de erven werd het afval van een knopenmaker gevonden. Kort na 1800 begon de bevolking van Zutphen explosief te groeien van 7.700 in 1808 naar 10.000 in 1832 tot 15.500 in 1865. De nieuwkomers betroffen vooral arme mensen die het verarmde platteland of oorlogsgebieden waren ontvlucht. De eigenaren van de huizen aan de Spitaalstraat en Laarstraat reageerden op de grote vraag naar huisvesting door de aanleg van sloppengangen. Aan de Lievenheersteeg zijn twee sloppengangen gevonden uit 1823 en 1825, beiden in eigendom van bakkers. Een gang bestond uit drie achterelkaar gelegen eenkamerwoningen onder een dak, ontsloten via een smal gangetje opzij (op de plaats van voorheen Lievenheersteeg 18-20). De naastliggende sloppengang bestond uit vier eenkamerwoningen (twee aan weerszijden) die in het midden door een gangetje waren ontsloten (voorheen Lievenheersteeg 22-24). De gangen werden genoemd naar de uitbaters: Gerritsengang, Hekkersgang, Meijerinkgang. De woonruimte bestond uit niet meer dan 12 tot 15 m² waar een haardje, een bedstede met onderliggend muf keldertje aanwezig was. De kinderen sliepen op het zoldertje

▲ **Lievenheersteeg: een Zutphense luit uit 1687**

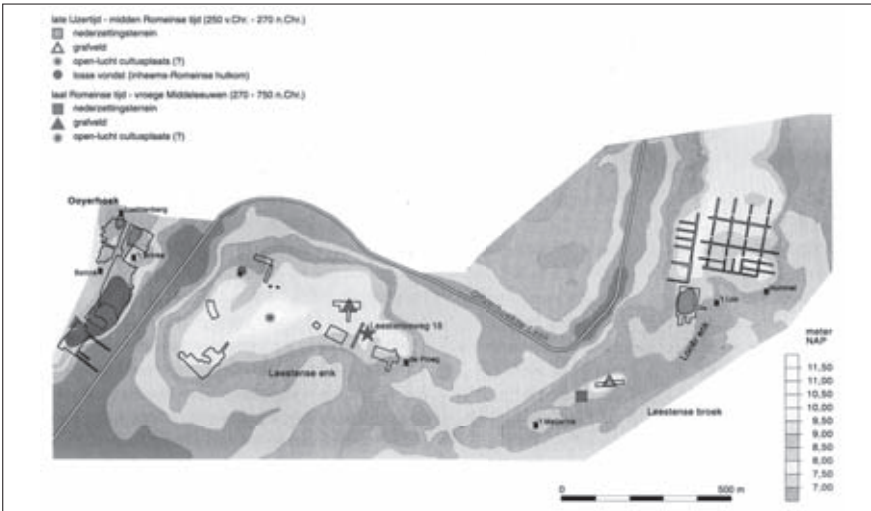
onder de dakpannen. Er moesten hoge huren worden betaald en er leefden soms gezinnen met meer dan 10 personen in dergelijke woningen. Deze wantoestanden werden vooral bestreden na de cholera epidemie van 1866, waarbij de kleinste woningen werden gesloten. In 1873 en 1875 werden de gangen aan de Lievenheersteeg gesloten en verbouwd tot grotere woningen. In 1879 werd ernaast een rij van vier 'betere' arbeiderswoningen gebouwd aan de Wanne (tot de sloop Wanne 9). Deze straat was in 1851 ontstaan op de paardenmarkt die hier vanaf 1804 gehouden werd. Ook werden hier al in 1851 woon-pakhuizen gebouwd, waarvan Wanne 5-7 onderzocht werd tijdens dit onderzoek. De nieuwe woningen aan de Wanne waren weliswaar iets groter maar het bleven eenkamerwoningen met een bedstede. Pas in 1924 verdween de woonfunctie en werd het complex Wanne 9 en Lievenheersteeg 22-24 (voorheen dus acht huisjes) opgekocht en verbouwd door koperslager Tesink die er zijn werkplaats inrichtte en er ook ging wonen. Lievenheersteeg 18-20 werd een woon-pakhuis van een gezin. Het werd verbouwd in 1931 tot een moderne woning. In de kleine cementen kelder (voor aardappels en wekpotten) schuilden twee gezinnen dagenlang voor de beschietingen tijdens de bevrijding begin april 1945. Wat betreft de vondsten valt te melden dat er nauwelijks gesloten vondstcomplexen gevonden zijn. Er waren geen beerputten, men deed de behoefte op de ton in houten huisjes op straat. Afval werd verspreid op de erven aangetroffen. In zijn algemeenheid kan gezegd worden dat de armoede vooral spreekt uit het grove aardewerk. Daarbij werd veel roodbakkend aardewerk gevonden van pottenbakker Lodewijk Taminiau (1836-1872)

die schuin tegenover in de steeg zijn pottenbakkerij had. Ook pottenbakkersafval werd aangetroffen, vooral proenen en een ringeloorhoorn. Ondanks de goedkope pottenbakker om de hoek zien we in de tweede helft van de 19^e eeuw tot bij de allerarmsten de opmars van het industriële witgoed van Petrus Regout cs. Het overige vondstmateriaal is te veel om hier op te noemen. Vermeldenswaard zijn de vele munten (uiteraard kleingeld), een muntschatje uit 1819 (o.a. een zeer zeldzame ½ cent), begraven in 1823 bij de bouw van de armengang(?) en een muntschatje van vier centen met als sluitdatum 1916, ongetwijfeld van een kind.

Arjan den Braven, Bert Fermin en Michel Groothedde 2007: **Van Iusthof tot sloppengang (werktitel)**. De resultaten van het Definitief Archeologisch onderzoek van het project Wanne – Lievenheersteeg 2007. Zutphense Archeologische Publicaties 35 (verschijnt voorjaar 2008)

COEHOORSINGEL 3 (AUGUSTUS)

Aan de Coehoorsingel is het afgelopen jaar een markant gebouw en alle omliggende bebouwing gesloopt: de 14 verdiepingen hoge zusterflat. Zie ook de vorige Zutphen MoNumentaal. Er zal op deze zuidelijke lunette van de Linie van Coehoorn een nieuw zorgcomplex verrijzen. Alhoewel het terrein door de intensieve bebouwing grotendeels verstoord leek, werd toch besloten tot een proefsleuvenonderzoek op de locatie van de geslachte wal van de lunette. De Linie van Coehoorn werd in 1707 aangelegd aan de kwetsbare noordzijde van de stad in opdracht van de beroemde vestingbouwer Menno baron van Coehoorn. De resultaten waren teleurstellend, maar ook dat is resultaat. De walresten bleken na de slechting in 1881 al meermalen te zijn vergraven, het laatst in 1976.

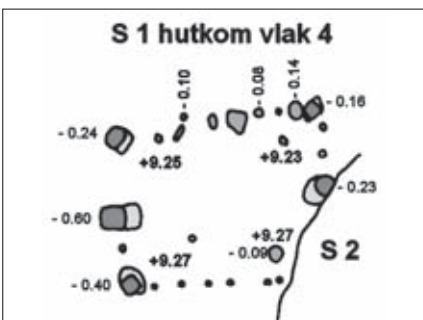
▲ Leesten in de vroege middeleeuwen: het oude reliëf met daarop aangegeven de archeologische bekende vindplaatsen.

Wel werd informatie verkregen over de ondergrond: het beekdal van de naburige Berkel.

Bert Fermin en Michel Groothedde 2007: *De Lunetten van Coehoorn*. Een proefsleuf door een geslecht lunet in de Linie van Coehoorn, Coehoornsingel 3 te Zutphen. Zutphense Archeologische Publicaties 34

LEESTENSEWEG 18 (OKTOBER)

Deze particuliere bouwkveld ligt aan een voormalige oude landweg middenin de VINEXwijk Leesten. Hier wordt reeds sinds begin jaren '90 van de 20ste eeuw archeologisch onderzoek verricht. De bouwlocatie ligt hemelsbreed tussen een grafveld uit de 4^e en 5^e eeuw in het noordwesten (opgegraven in 1995) en een middeleeuwse nederzetting in het zuidoosten (opgegraven in 1997). Westelijker zijn vooral sporen uit de late prehistorie gevonden (1996) en ten oosten van de Leestenseweg is de hoge kamp in 1970 ontgrond. Vandaar dat hier de laat-romeinse en vroeg-middeleeuwse werd verwacht die zuidelijker door de karolingische en jongere nederzetting werd opgevolgd. De bouwkveld leverde tussen alle 19^e- en 20ste-eeuwse vergravingen ook sporen op van een zesde-eeuwse nederzetting. Vooral het spoor van een hutkom

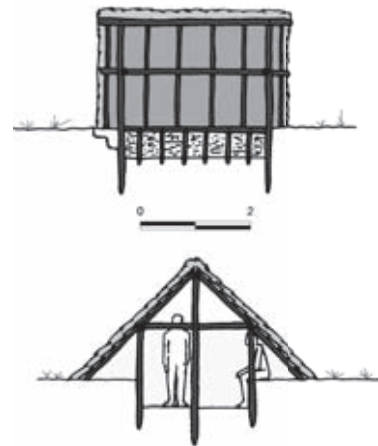
▲ Leestenseweg 18: plattegrond van de hutkom in vlak 4.

leverde interessante gegevens op. De keramiek dateerde de hut in het midden van de zesde eeuw. Het was een hutkuil van 2,10 x 2,70 meter. De kuil had wanden van paaltjes met vlechtwerk. Daarop stond een grotere constructie waarin rechtop gelopen, geslapen en gewerkt kon worden, gedragen door vier hoekpalen en twee nokdragende middenpalen. Mogelijk waren het hutten van slaven (lijfeigenen) van de Frankische bewoners van de nederzetting.

Michel Groothedde 2007: *De Franken in Leesten*. Rapportage van de opgraving in de bouwput van Leestenseweg 18 te Zutphen. Zutphense Archeologische Publicaties 37

JEUGDGEVANGENISTERREIN (NOVEMBER – DECEMBER)

Deze opgraving is op het moment van schrijven nog in volle gang en zal in 2008 worden vervolgd door een tweede campagne. Het gaat om een grote inbreidingslocatie (4 hectare, 150 woningen) op het terrein van de voormalige Jeugdgevangenis 'De Lunette' uit 1881. Grondradaronderzoek leverde een verdachte mammoet?locatie op in de pleistocene ondergrond op circa 3 meter diepte. Boringen wezen uit dat er inderdaad een gaaf pleistoceen landschap aanwezig is in de diepere ondergrond maar bij het definitieve onderzoek is de mammoet (of iets anders wat de radar zou kunnen hebben gezien) niet gevonden! Wel werd een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd omdat de boringen hadden uitgewezen dat er een gave opbouw van een oude cultuurlaag onder de recentere zwarte bouwvoor aanwezig was. De sleuven gaven uiteindelijk een verrassend resultaat. Er werd een fraaie solitaire nederzetting uit de late bronstijd (voorlopige datering!) gevonden op het noorddeel van het terrein. De tot nu toe opgegraven sporen in het direct erop gestarte

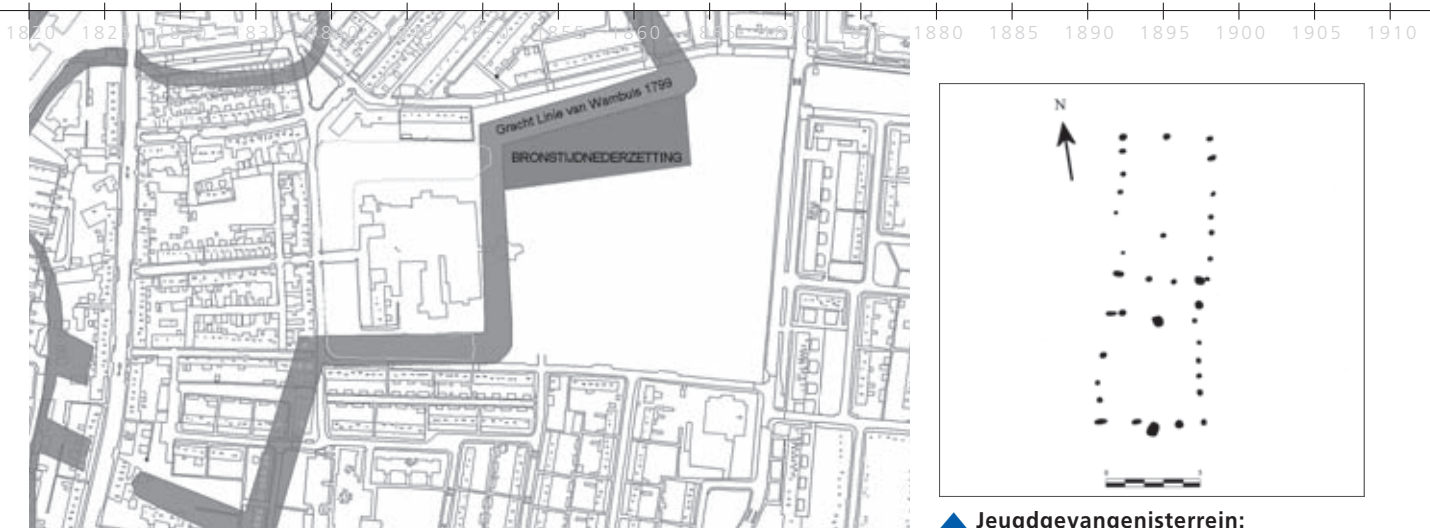
▲ reconstructie in lengte- en dwarsdoorsnede van de Leestense hut.

definitieve onderzoek wijzen op een boerderij van 16 x 5,5 meter met een groot aantal spiekers en bijgebouwen. Mogelijk gaat het om meerdere boerderijen maar dat moet het vervolgonderzoek uitwijzen. Duidelijk is wel dat de bewoning van relatief korte duur is geweest op deze lemige grond. De potentie van deze nederzettingen is groot. De interpretatie van gebouwstructuren, de toeschrijving van gebouwen aan erven en de toeschrijving van het aardewerk aan erven is vele malen eenvoudiger dan op de intensief bewoonde nederzettingsterreinen als Colmschate, Leesten en Looerenk. Ze zijn dus voor de kennis van de late prehistorie van groot belang. Het ironische van de zaak is dat dergelijke kortstondig bewoonde solitaire nederzettingen zelden of nooit worden aangetroffen volgens de gebruikelijke stappen en waardering- en selectiecriteria in het proces van de archeologische monumentenzorg. De boringen leverden immers geen scherven op en de sleuven slechts enkele sporen op honderden meters sleuf.

Pas in de middeleeuwen is er weer activiteit in de vorm van de ontginning van het terrein. De oudste scherven wijzen op de 11^e of 12^e eeuw. Het terrein was onderdeel van de curtis (hof)

▲ Leestenseweg 18: opschaven van het spoor van de hutkom.

▲ **Leesten in de vroege middeleeuwen: het oude reliëf met daarop aangegeven de archeologische bekende vindplaatsen.**

Wessa en was in eigendom van de graven van Gelre. De buurschap Wessa bestond uit een hoog rivierduinencomplex in het zuidelijk deel van de wijk (in de volksmond 'De Hoge West' genoemd) en de lemige ovale kamp, genaamd 'De Vijf Morgen', waarop het jeugdgevangenisterrein ligt. De goederen van Wessa werden in 1321 en 1323 aan de stad verkocht. Op het terrein is een noord-

zuidlopende forse greppel uit de 14^e eeuw gevonden met een begeleidende rij palen die aan de daaropvolgende verkaveling toe te schrijven is. Deze kavellijn is op de kadastrale kaarten tot in de 20ste eeuw te zien. In 1799 werd aan de noord- en westzijde van het terrein de Linie van Wambuis aangelegd, een reeks van drie lunetten, bestaande uit wallen en een gracht. De westelijke lunette

▲ **Jeugdgevangenisterrein: plattegrond van de boerderij uit de late Bronstijd.**

werd in 1881 vergraven tot omgrachting van de gevangenis. De gracht van de middelste lunette werd tussen 1925 en 1929 volgestort met huisafval van de gemeentereiniging. Op het deel grenzend aan de bronstijdsite werd de gracht aangesneden met huisafval uit 1928 (o.a. rijwielplaatjes en hondenpenningen uit 1927).

Fuck-the-context

...ja graag, ook in oud Zutphen! Weg met al die nepreconstructies, die stomme truttige balkkroeden in moderne geïsoleerde ramen. Flauwekul! Angst voor het nu! Echt hoor, we kunnen inmiddels kolossale prachtig grote ruiten maken. Maar luie architecten laten het detailleren over aan de timmerwerkplaats. Mooie schuiframen worden als het zo uitkomt zonder schroom uit verhouding 'gedrukt'. Bah! Weg met die walgelijk, bangconservatieve mislukte reconstructies! Het kán wel in Zutphen; kijk maar naar de hal van het Gemeentehuis. Dat beton, dat staal en glas in de hal lijkt niets te maken willen hebben met de oude gevels. Maar toch ...het resultaat is geweldig. Wat een schoonheid, die vormen van die noodzakelijke schanierpinten van de staalconstructie op de halvloer! Het nieuwe beton doet niks af aan de getekende onlogische oude muren. Het krachtige, jonge, eerlijke, zelfbewuste staal heeft respect voor de ervaren draagkracht van de oude muren; zij steunen er letterlijk op. Ontroerende disharmonie!

Het Groninger gemeentemuseum is ook zo'n jong speels gebouw midden in die bejaarde omgeving.

Over zijn eiland geeft het toegang tot de oude stad. Kleurig, brutaal, eerlijk tegenover de 'wijze' oude gezapige omgeving, die daar natuurlijk ook altijd moet blijven. Kinderlijk onbevangen, die vrolijke onbekommerde speelsheid van dat gebouw! Daar wordt een mens blij van. Nog wat meer daarvan, ook in Zutphen graag. Met respect naast elkaar: het oude bekende en het nieuwe; Bekend en vreemd, naast elkaar. Net als wij de bewoners. Zeg maar anti-Wildersbouw. Bijvoorbeeld op de Overwelling. Na de oorlog meenden we dat daar de auto's doorheen moesten en de Nieuwstad werd pijnlijk afgehakt van de

oude stad. Als een vreemde nu de Turfstraat uitloopt tot aan de Overwelling stopt hij daar teleurgesteld. Wijzelf zien het al bijna niet meer, maar vroeger zat de Turfstraat naadloos vast aan de Nieuwstad, met daaronder ergens het water van de Berkel. Maar die ruimte daar hoeft niet meer, weten we nu, na de evaluatie van het Verkeers-circulatieplan. Herstel van de wond met nieuwbouw op de oude plek! De Nieuwstad weer vastlijmen aan de oude binnenstad met eigentijdse, eigenwijze, vrolijk sprankelende secondelijm-architectuur. Maar met respect voor onze lieve oude stad, netjes achter de oude rooilijnen s.v.p. Toch niet echt fuck-the-context.

Cornelis

Bijna 600 jaar huisvuil achter de Sprongstraat

Bij verbouwwerkzaamheden in het pand Vaaltstraat 4 in februari 2007 is een grote beerkelder ontdekt waarin bijna 600 jaar huisvuil aanwezig was. Omdat in dit kleine 14^e-eeuwse huis de begane grondvloer werd verlaagd ten behoeve van een split-level-situatie werd besloten de beerput voor wat betreft de bedreigde helft tot op de bodem te onderzoeken. Omdat gelijktijdig het grote hoekpand Sprongstraat 12-14 bouwhistorisch werd onderzocht zijn beide onderzoeken gecombineerd.

De beerput van Vaaltstraat 4 hoorde bij het huishouden van Sprongstraat 12-14. Beerputten komen vanaf de late middeleeuwen in bijna alle stadshuizen voor. Niet alleen de wc kwam er op uit, maar ook het keukenafval werd er in gestort. Daarom zijn beerputten voor archeologen belangrijke bronnen van onderzoek naar consumptiepatronen en materiële cultuur (wat at men en wat had men in huis). Meestal werden beerputten regelmatig geleegd, zodat vaak maar een restant van de vulling aanwezig is. Dat is in de Vaaltstraat niet het geval. Wel hebben biochemische processen en de vochtige omstandigheden in sommige lagen voor vermenging van materiaal gezorgd. De bakstenen beerkelder van 2,40 x 1,90 meter was maar liefst 4,60 meter diep. De aanleg ervan wordt op

grond van het oudste afval onderin gedateerd op de tweede helft van de 14^e eeuw. Uit alle eeuwen erna is afval aangetroffen. Zo verloor in de 19^e eeuw een toiletbezoeker zijn of haar gouden ring in de put. De jongste vondsten bovenin maken duidelijk dat de put pas in het midden van de 20ste eeuw buiten gebruik is gesteld. De afgelopen periode zijn de zaden, botten, pijpen en het glaswerk door specialisten onderzocht. Het opgegraven aardewerk zal in 2008 volgen.

Wel werd al duidelijk dat de oudste bewoning in dit deel van de stad reeds dateert uit het mesolithicum. Opgegraven vuurstenen artefacten bevonden zich in de oude akkerlaag onder de stad die hier ter plaatse tot in de 12^e eeuw in gebruik is geweest. Daarna breidt de stad zich uit en stond hier tot in de 14^e eeuw een houten huis. Bij het opgraven van oude vloerniveaus kon worden vastgesteld dat dit houten huis tussen 1350 en 1400 in steen is herbouwd in de vorm zoals het er in grote lijnen nog staat.

▲ Vaaltstraat 4, het onderzoek in de diepe beerput was een smerig klusje...

Foto bureau archeologie gemeente Zutphen

Vaaltstraat 4 was het achterhuis van het hoekpand Sprongstraat 12-14, dat op het moment van het archeologisch onderzoek in restauratie was. Bij het plaatselijk verwijderen van het pleisterwerk van de voorgevel van dit pand kwam bij verrassing een gevelsteen aan het licht dat de (her-)bouwdatum van het huis aangeeft. Omdat de steen in het verleden door het pleisteren van de gevel is beschadigd is het niet geheel duidelijk of er sprake is van Anno 1603 of 1608.

De gevelsteen is bij de restauratie vanaf de straat zichtbaar gehouden. Het jaartal slaat vermoedelijk op herbouw van het oorspronkelijke huis dat in de bezettingsjaren van de 80-jarige oorlog in verval zal zijn geraakt. In het pand hebben altijd gegoede middenstanders gewoond, waaronder aan het einde van de 18^e eeuw een zilversmid, Anthony van Sandtbergen (ca. 1780-1800), waarvan in de beerput zijn smeltkroesjes zijn aangetroffen.

▲ Vaaltstraat 4 met rechts op de voorgrond de linker zijgevel van Sprongstraat 12-14.

Foto J.S. Krijnen – gemeente Zutphen

▲ Situering van Vaaltstraat 4 en Sprongstraat 12-14 op de kadastrale minuut van 1832. Bij de pijl de locatie van de beerput.

▲ Vaaltstraat 4: de gouden ring uit de 19^e eeuw.

Foto bureau archeologie gemeente Zutphen

▲ **Voorgevel Sprongstraat 12-14 na de restauratie.**

Foto J.S. Krijnen – gemeente Zutphen

▲ **De dakkapel na restauratie. Ook de baksteenornamentiek boven de vensters is weer in ere hersteld.**

Foto J.S. Krijnen – gemeente Zutphen

▲ **De kapconstructie op vlieringniveau met zicht op de ondersteuning van de middelste flieringbalk. Eén van de schuine schoren is in het verleden verwijderd.**

Foto J.S. Krijnen – gemeente Zutphen

▲ **De gevelsteen zoals deze werd aangetroffen.**

Foto J.S. Krijnen – gemeente Zutphen

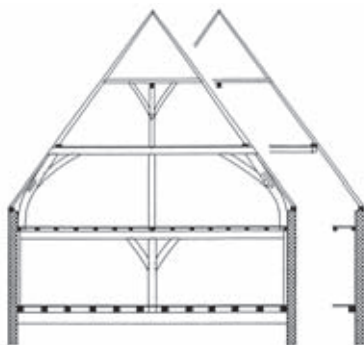
▲ **Bij de restauratie van Sprongstraat 12-14 is ook de bestaande in trespa uitgevoerde dakkapel vervangen.**

Foto J.S. Krijnen – gemeente Zutphen

◀ **Vaaltstraat 4: een smeltkroesje van zilversmid Anthony van Sandtbergen, eind 18^e eeuw.**

foto bureau archeologie gemeente Zutphen

▲ **Dwarsdoorsnede van de kapconstructie van Sprongstraat 12-14. Opmerkelijk is de toepassing van een makelaarsconstructie die boven de zolder een derde flieringbalk ondersteunt. Afbeelding overgenomen uit H. Janse, *Houten kappen in Nederland 1000-1940*, Delft 1989, p.98**

DENDROCHRONOLOGISCH ONDERZOEK

Naar aanleiding van een verbouwing in 1966 is het hoekpand al eens onderzocht en de kapconstructie opgemeten. Deze werd toen als mogelijk 16^e-eeuws gedateerd. In eerste instantie opmerkelijk omdat een veel ouder aandoende makelaarsconstructie is toegepast. Doordat de kap sinds de bouw nog nooit gedemonteerd was geweest en bovendien gelijktijdig met het 17^e-eeuws aandoende metselwerk van de rechterzijgevel is opgetrokken werd een dendrochronologisch onderzoek uitgevoerd om de datering scherper te stellen en te zien hoe het gedateerde hout zich zou verhouden tot de aangetroffen gevelsteen. Uit alle bemonsterde onderdelen van de kap kwam een kapjaar van het hout tussen 1590 en 1609 naar voren met één in de herfst/winter van 1601 gedateerd eiken

dakspoor. Uitgaande van de snelle verwerking van vers gekapt eikenhout lijkt deze datering goed aan te sluiten op een datering van de gevelsteen in 1603. Het sluit een bouwjaar van 1608 echter niet uit.

Bij de werkzaamheden aan de gevels van het grote hoekpand kwam behalve de gevelsteen een andere verassing tevoorschijn; de gevels blijken in 1603 of 1608 na afronding van de metselwerken eerst bestreken te zijn met een steenrode verf of sauslaag waarop vervolgens op de voorgevel aan de Sprongstraat witte schijnvoegen werden geschilderd¹. Deze witte verf werd ook aangetroffen op de zandstenen boven- en onderdorpel van een bij toeval ontdekt oud venstertje in de zijgevel aan de Vaaltstraat. Zowel de boven- als de onderdorpel waren nog voorzien van oorspronkelijke verflagen. Net als de gevelsteen bleef ook het venster na restauratie vanaf de straat zichtbaar.

LITERATUUR

Bert Fermin en Michel Groothedde, *Een zeshonderd jaar oud geheim in de Vaaltstraat. Archeologisch onderzoek in het huis en de beerput van Vaaltstraat 4 in Zutphen*. Zutphense Archeologische Publicaties 28, Zutphen 2007
E. Pressler, *Dendrochronologische Altersbestimmung Sprongstraat 12-14 Zutphen*, Gersten (D) 2007 (rapport)

¹ Een vergelijkbare afwerking is ook aangetroffen op de voorgevel van 's-Gravenhof 22 uit ca. 1620. Een gevel waar het (gerestaureerde) effect van een rood gesausde gevel met witgeschilderde voegen goed is te zien is het pand Korte Nieuwstraat 2 te Utrecht (zie voor foto's www.documentatie.org)

Vereenvoudiging advisering bij Rijksmonument levert tijdswinst op voor aanvrager

Minister Plasterk van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap wil de ministeriële adviesplicht bij aanvragen om een monumentenvergunning voor Rijksmonumenten vereenvoudigen.

Alleen in bepaalde gevallen moet een aanvraag voor advies nog aan de minister worden gezonden.

In alle andere gevallen mogen gemeenten zelf beslissen over de aanvraag. De maatregel zorgt voor een vereenvoudiging én een verkorting van de procedure.

WAT VERANDERT ER?

Nu nog moeten zowel de minister als de gemeentelijke monumentencommissie adviseren over een vergunningaanvraag voor een Rijksmonument. In de nabije toekomst is de minister alleen verplicht te adviseren over vergunningaanvragen die het voortbestaan van het monument raken, zoals sloop van een monument of een gedeelte daarvan waarin monumentale waarden zijn gelegen. De minister blijft ook adviseren in het geval er sprake is van een reconstructie waardoor een monument of een deel daarvan wordt teruggebracht naar een eerdere, oudere verschijningsvorm. Hetzelfde geldt voor herbestemming waardoor de functie van (een gedeelte van) het monument wijzigt. In alle andere gevallen hoeft de gemeente de werkzaamheden alleen te melden bij de minister.

WAT BETEKENT DIT NU CONCREET VOOR EIGENAREN VAN RIJKSMONUMENTEN?

Nu nog moet een vergunningaanvraag zowel aan de gemeentelijke monumentencommissie als aan de minister (in de dagelijkse praktijk aan de Rijksdienst voor de Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten, afgekort RACM¹) worden toegezonden

voor advies. Pas als de adviezen terug zijn bij de gemeente, kan er een besluit worden genomen. De RACM moet binnen twee maanden adviseren, waarna burgemeester en wethouders nog vier maanden de tijd hebben om op de vergunningaanvraag te beslissen².

Met de nieuwe maatregel (waarmee de minister vooruitloopt op de geheel vernieuwde Monumentenwet, die op 1 januari 2009 moet ingaan) vervalt in een groot aantal gevallen het advies van de minister aan burgemeester en wethouders. De procedure kan hiermee tot maximaal twee maanden worden verkort, de procedure blijft echter minimaal vier maanden duren vanwege de termijnen die gelden voor de terinzagelegging van de ontwerpbeslissing³ en de advisering van de monumentencommissie. Bijkomend voordeel is dat er in plaats van twee nu maar één advies wordt gegeven aan burgemeester en wethouders, hetgeen mogelijk conflicterende adviezen zal voorkomen.

IN WELKE GEVALLEN BLIJFT DE MINISTER ADVISEREN?

Zoals hiervoor gezegd blijft de minister adviseren in gevallen waarbij advisering een duidelijke meerwaarde oplevert. In gevallen waarin er sprake is van sloop, reconstructie of herbestemming moet de gemeente nog advies vragen aan de minister.

Van sloop is ook al sprake als een gedeelte van het monument wordt gesloopt, zoals de verwijdering van een monumentale trap. Onder reconstructie valt bijvoorbeeld de vervanging van kozijnen, waardoor de gevel wordt gereconstrueerd naar een oude, eerdere situatie. Niet altijd is het wenselijk dat een oudere situatie wordt teruggebracht ten koste van een minder oude, maar wel originele en authentieke situatie. Indien een zolderetage, die decennia in gebruik was als bergzolder, wordt ingericht als slaapvertrek is sprake van herbestemming. Deze herbestemming kan grote gevolgen hebben voor het pand: plaatsen van (kunststof!!) dakramen, isolatiemateriaal, etc. Daarom is ook in dit geval een advies van de RACM verplicht.

GELDT VOOR GEMEENTELIJKE MONUMENTEN HETZELFDE ALS VOOR RIJKSMONUMENTEN?

Bouwplannen voor gemeentelijke monumenten worden niet om advies naar de RACM gestuurd, maar alleen naar de gemeentelijke monumentencommissie.

¹ Voorheen de Rijksdienst voor Monumentenzorg, afgekort de RDMZ.

² Indien burgemeester en wethouders te laat zijn, wordt de vergunning geacht te zijn verleend, aldus artikel 16 lid 4 van de Monumentenwet 1988.

³ De ontwerpbeslissing ligt (conform de openbare voorbereidingsprocedure uit de Algemene wet bestuursrecht) zes weken ter inzache en gedurende deze periode kan men zienswijzen naar voren brengen over het ontwerp.

▲ **Herbestemming van zolders van rijksmonumenten, zoals van Lange Hofstraat 27, moet in de toekomst nog worden voorgelegd aan de RACM.** Foto Jeroen Krijnen – gemeente Zutphen

Bovendien is de uniforme openbare voorbereidingsprocedure niet van toepassing, zodat er geen ontwerpbesluit ter inzage wordt gelegd.

De bouwvergunning en de monumentenvergunning voor een gemeentelijk monument worden vaak tegelijk afgegeven, hetgeen betekent dat soms al na zes weken, maar uiterlijk

binnen achttien weken een beslissing wordt genomen op de aanvragen (tegen minimaal vier maanden voor een Rijksmonument).⁴ Dit is mogelijk omdat de aanhoudingsplicht van de bouwvergunning totdat de monumentenvergunning is verleend alleen bij Rijksmonumenten geldt. Voor gemeentelijke monumenten geldt deze aanhoudingsplicht niet. Overigens heeft de aanvrager van een vergunning veel zelf in de hand: hoe beter de

aangeleverde plannen, hoe sneller antwoord op de aanvraag!

⁴ Ook hier geldt dat als er na zestien weken geen besluit is genomen, de vergunning voor het gemeentelijk monument wordt geacht te zijn verleend. Deze termijn kan éénmaal met tien weken worden verlengd.

Colofon

COVERFOTO:

Luchtfoto van de omgeving van het Oye genomen op 7 april 1945 door de R.C.A.F., Foto collectie Stedelijke Musea – gemeente Zutphen

Voor vragen over de verschillende aspecten van monumentenzorg kunt u met de volgende medewerkers contact opnemen:

- Dhr. J.K. Blanksma 0575-587377 subsidies
- Mw. A. Koster 0575-587326 vergunningen
- Dhr. J.S. Krijnen 0575-587376 bouw- en cultuurhistorisch onderzoek
- Dhr. R. Schuurman 0575-587309 Juridisch administratief beleidsmedewerker
- Dhr. M. Groothedde 0575-587760 archeologie

Deze uitgave wordt toegezonden aan belanghebbenden en geïnteresseerden. U kunt kosteloos een exemplaar aanvragen of een abonnement nemen. Bel hiervoor naar de eindredactie of anders naar bovenstaande nummers.

ZUTPHEN MONUMENTAAL IS EEN UITGAVE VAN:

Sector Ruimte van de Gemeente Zutphen, afdeling Bouwen, Monumenten en Archeologie. Postbus 41, 7200 AA Zutphen. Redactie: J. Kremer, M. Louwes,

M. Groothedde, J.S. Krijnen
Eindredactie J.S. Krijnen, tel. (0575) 587376

Gratis losse exemplaren zijn eveneens verkrijgbaar op de volgende locaties:

In de hal van het Stadhuis, 's-Gravenhof 2.
Stadsarchief Zutphen, Spiegelstraat 13
Stedelijk Museum, Rozengracht 3

DRUK EN VORMGEVING

Walburg Grafische Diensten Zutphen, oplage 1000 exemplaren